

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

מדת סדום

הלכה

בענין זריזין מקדימין למצוות

פרשת זירא תשפ"ה

שנה כ"ז - קובץ חי' [תת"ק]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת וירא

בענין זריזין מקדימין למצוות

"וישכם אברהם בבוקר ויחבש את חמורו" (בראשית כ"ב ג').

א

מקור הדין

הנה חמשה מקורות מצינו בפרשה זו להלכתא רבתא דא דזריזין מקדימין, ונפרטם:

א. בפסחים (ד' ע"א) וביומא (כ"ח ע"ב) ילפינן מהפסוק בפרשתנו (כ"ב ג') "וישכם אברהם בבוקר ויחבש את חמורו" דזריזין מקדימין למצוות, דנדרז אברהם אבינו לקיים מצות הבורא, ועל כן אף שכל היום כשר למילה זריזין מקדימין למצות.

ומצינו בחז"ל עוד שתי מקורות למצוה זו בפרשתנו.

ב. בפסיקתא איתא מקור אחר לזריזות במצוות (וכן כתב הגהות הב"ח ביומא שם בשם ס"א) דילפינן מקרא הנאמר במעשה סדום (בראשית י"ט כ"ז) "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'", וכן איתא בילקוט שמעוני שם.

ודבריהם טעונים ביאור, דהתם הרי לא היה בהשכמה זו מצוה כלל ואיך נילף זריזות במצוות מיניה, וכבר כתבו התוס' (בפסחים שם ד"ה שנאמר) דבהשכמה של מעשה סדום לא היה מצוה.

ונראה ע"פ המבואר בברכות (כ"ו ע"ב) דאברהם תיקן תפלת שחרית שנאמר "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם" ואין עמידה אלא תפילה, חזינן דהשכמה זו היתה לדבר מצוה דנדרז לתפילה, ושפיר ילפינן הא דזריזין מקדימין במצוות מפסוק זה.

ג. עוד איתא בפסיקתא (זוטרטא פי"ח ס"ו) על הפסוק (בראשית י"ח ו') "מהרי שלש סאים" דחזינן דנדרז אברהם במצות הכנסת אורחים, ויש חידוש בדרך זו דאף במצוות שבין אדם לחבירו אמרו דזריזין מקדימין, [ולא רק מחשש שמא ימות העני כדאיתא בתענית (כ"א ע"א) במעשה דנחום איש גם זו אלא אף ביסוד המצוה, ואע"ג

בענין זריזין מקדימין למצוות

דמצוות דבין אדם לחבירו אין עניינם בעצם המעשה אלא בתוצאה, מ"מ גם בהם נאמר דזריזין מקדימין למצוות וזה חידוש גדול].

ויש להעיר דמצינו בדברי הגמ' שני מקורות נוספים למצוות הזריזות ואף הן מפרשת וירא.

ד. בקדושין (כ"ט ע"א) עה"פ "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים כאשר צוה אותו אלקים" אמרו "אין צו אלא לשון זירוז", וברש"י שם "שיהא זריז ומהיר וכו'", ויש לתמוה לפי זה דלמה הוצרכו להביא ממרחק מקרא דוישכם אברהם דזריזין מקדימין במצות מילה. וראיתי בפני יהושע בקידושין שעמד על זה וכתב דאין זירוז זה ענין לקדימת הזמן אלא לכעין זהירות יתירה (וכמ"ש כהנים זריזין הן), אך רש"י כתב שם זריז ומהיר, וצ"ע.

ה. ועוד מצינו בנזיר (כ"ג ע"ב) ובב"ק (ל"ח ע"ב) "לעולם יקדים אדם לדבר מצוה, שבשביל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה קדמתה ארבעה דורות לישראל", ומקורו בפרשתנו (י"ט ל"ג) "ותבא הבכירה ותשכב את אביה", ובתוס' (ב"ק שם ד"ה לעולם) כתבו שנתכונה למצוה, עי"ש וצ"ע.

ב

בגדר הדין

מצאנו בדברי חז"ל ג' הגדרות נוספות, אשר בהשקפה ראשונה נראה שדומים הם לדין דזריזין מקדימין למצוות, ואלו הם: "שהווי מצוה לא משהינן", "חביבה מצוה בשעתה", "אין מעבירין על המצוות". אך באמת אין נראה שחז"ל ישתמשו בלשונות שונים ללמדנו דין אחד, ואכן לאחר עיון היטב במקורות הסוגיות ובלשונות חז"ל נוכח לדעת שבאמת אינם דומים זה לזה כלל כאשר נבאר.

א. זריזין מקדימין

בגדר הלכה זו נראה, דכל היכא דמוטל על האדם לקיים מצוה שעצם עשייתה היא התכלית הנרצית בה ולא תוצאותיה, צריך להזדרז בקיומה להראות גודל חיבתו למצוה, וכלשון המאירי בהוריות (י' ע"ב ד"ה לעולם):

בענין זריזין מקדימין למצוות

"כשתבא דבר מצוה לידו שיהא מכלל זריזין מקדימים למצוות ולא יתאחר בעשיית המצוה שאין זה אלא דרך מי שאינו עושה המצוה דרך כונה מעולה אלא כמי שעושה אותה דרך פירוק עול ומצוה מלומדה".

ומבואר בדבריו דזירוז במצוה ביסודו הוא חיבוב המצוה.

ולכן בכל הני מצוות שבהם עצם המעשה הוא גדר המצוה כגון תפילה, מילה, תקיעת שופר וכדו' אף דכשרים כל היום כמבואר במגילה (כ' ע"ב) דכל היום כשר לקריאת המגילה והלל וכו', אפ"ה מדין זריזין מקדימין צריכים להזדרז בקיומם כמבואר ברש"י שם (ד"ה מתני' כל היום כשר).

ויש לעיין דהרי בכמה וכמה מצוות אשכחן דלא נהגו להזדרז בקיומן, כמו מצות קידושין דלא חזינן לרבנן קשישאי שיקדימו את החופה מבעוד יום משום דין זריזין, וכן במצות חליצה ושחיטה וכדומה, והרי זריזין מקדימין למצוות ומה בין מצוה למצוה.

ונראה כנ"ל, דבמצוות שעיקרן בתוצאה לא אמרינן זריזין מקדימין למצוות. ולכן בקידושין דאין בעצם מעשה הקידושין מצוה אלא בתוצאתה בלבד (עיי' מנחת אשר דברים סימן ס"ד) אין נוהג דין זריזות, וכן לגבי מצות חליצה דליכא מצוה בעצם בחליצת הנעל דאין זה אלא מתיר ואם זקנה היא ולא תנשא לאחר אין צריך לחלוץ כמו שכתב בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' פ"ה) [ואף דבזוהר איתא דהחליצה הוא תיקון לנפש המת, זה ע"פ הסוד, אבל מצד הדין אין מצות חליצה אלא כדי להתיר את היבמה לשוק], ועוד דאף אם מצוה לחלוץ אף כשאין האשה חפצה להינשא, מ"מ נראה דאינה דומה חליצה לכל הני מצוות שיש בהן עבודת ה' בעצם מהותן, וכל הני מעשים יש במהותן עבודה, משא"כ בקידושין וחליצה וכדו'. (ובגדר מצות חליצה עיי' מנחת אשר דברים סימן ס"ח).

ואין לתמוה דדין זה למדו חז"ל מאברהם אבינו שהזדרז לחבוש את חמורו, אף שלא היתה מצוה בעצם הכנת החמור, מ"מ היה זה מכשיר להגיע מהר יותר לעקידה שאין דומה לה בעבודת ה' במסירות נפש, ומשו"כ שפיר למדו דזריזין מקדימין למצוות.

ב. שהי' מצוה לא משהי'נן

מקור הלכה זו הוא ביבמות (ל"ט ע"א) לגבי מצות חליצה ויבום, דתנן:

בענין זריזין מקדימין למצוות

"מצוה בגדול לייבם לא רצה מהלכין על כל האחיין וכו', תלה בקטן עד שיגדיל או בגדול עד שיבוא ממדינת הים וכו' אין שומעין לו אלא אומרים לו עליך מצוה או חלוץ או ייבם".

ובגמ' אמרינן טעמא דאין ממתניין לגדול שיבא ממדינת הים או לקטן שיגדיל, דשהויי מצוה לא משהינן, ובדף מ"ז ע"ב מבואר עוד, דגר שבא להתגייר מודיעין אותו עונשן ושכרן של מצוות ואם קיבל על עצמו מלין אותו מיד דשהויי מצוה לא משהינן.

וביאור דין זה נראה, דאינו משום חיבוב מצוה האמור בדין זריזין מקדימין, אלא כל היכא דיש חשש שמא תטרף השעה ולא יוכל לקיים המצוה כלל אמרינן שהויי מצוה לא משהינן, ולכן בחליצה אין ממתניין לקטן שיגדיל, או לגדול שיחזור ממדינת הים, שמא לא יחזור או תתחדש סיבה אחרת ולא יוכלו לקיים המצוה ותתבטל לגמרי, ובכגון דא אמרינן שהויי מצוה לא משהינן. ודין זריזין מקדימין לא שייך בזה כלל, מן הטעם הנ"ל דאין בעצם מעשה החליצה עבודת אלוקים וגדר מצוה אלא הוי מתיר לאשה להנשא לאחר. ועוד דזריזין מקדימין שייך דוקא באותו אדם המקיים המצוה, והכא הא אמרינן שגדול האחין שעליו לייבם או לחלוץ לא יעשה כן אלא אחיו הקטן כדי לא להשהות את המצוה, ולא מצינו כותיה בזריזין מקדימין, ומשום כך לא אמרו בזה טעמא דזריזין מקדימין אלא שהויי מצוה לא משהינן שמא תטרף השעה ולא יקיים המצוה.

ולפי"ז אם הגדול נמצא סמוך לעיר באותה מדינה ולא במדינה אחרת, נראה דממתניין לו שיבוא דבזה ליכא חשש שמא תתבטל המצוה כיון דקרוב הוא. וכן מדויק בדברי הרמב"ם (פ"ב מהלכות יבום וחליצה ה"ט) דכתב: "וכן אם היה הגדול במדינה אחרת אין אחיו הקטן יכול לומר על אחי הגדול היא המצוה וכו'", ומשמע דדוקא אם הוא במדינה אחרת אך בעיר אחרת ממתניין לו.

ויש לדייק כן גם מלשון המשנה "או בגדול עד שיבוא ממדינת הים", משמע דבאותה מדינה ממתניין. אך המרדכי ביבמות (סי' כ"ז) הביא דברי הרמב"ם בשינוי לשון, וז"ל: "כתב המיימוני פ"ב דיבום וכן אם היה הגדול בעיר אחרת וכו'". ולדבריו אף אם הוא קרוב אין ממתניין לו דאף בזה חיישינן שמא לא יבוא או ימות ושהויי מצוה לא משהינן, אך אין הכרח בדקדוקי לשונות אלו כמובן למעיין, ויעויין בים של שלמה ביבמות (פ"ד סי' ט"ז) דנקט בפשיטות דה"ה בעיר אחרת, והביא דבכל מקום שמזכיר הרמב"ם מדינה כונתו לעיר, עי"ש.

בענין זריזין מקדימין למצוות

ובתרומת הדשן (סימן ל"ה) נשאל לגבי מצות קידוש לבנה, אם עדיף להמתין ולקדש במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים דיש בזה הידור מצוה, או שמא יקדש בימות החול מיד כשיוכל ולא ימתין עד מוצ"ש דזריזין מקדימין למצוות. וכתב לחלק דבימות הקיץ דאין חשש לביטול המצוה מחמת ריבוי עננים ימתין לקדש עד מוצ"ש בהידור מצוה אף אם יהיה בסוף הזמן, אך בימות החורף אם חל מוצאי שבת לאחר י' בחודש לא ימתין שמא יתבטל לגמרי מקיום המצוה ושהויי מצוה לא משהינן, אף שאם יאחר יוכל לעשותה בהידור, והוכיח זאת מסוגיא דיבמות כנ"ל, ומבואר בדבריו דהידור מצוה עדיף מזריזות במצוה, ולכן בימות הקיץ ימתין עד מוצאי שבת כדי לקדש הלבנה כשהוא מבושם ובגדיו נאים, אבל בימות החורף באופן דיש חשש שמא תטרף השעה ולא יוכל לקיים המצוה מחמת ריבוי העננים יקדים, וכן פסק המחבר (או"ח סי' תכ"ו ס"ב) דעדיף לקדש הלבנה במוצ"ש כשהוא מבושם ובגדיו נאים, וכתב הרמ"א שם דאם מוצ"ש חל לאחר י' בחודש לא ימתין ויקדש בחול.

ובבאר היטב (או"ח סי' צ' ס"ק י"א) הביא פלוגתת הרדב"ז והחכם צבי לגבי מי שהיה חבוש בבית האסורים ונתן לו השר יום אחד שיוכל לצאת חופשי, שדעת הרדב"ז (ח"ד אלף פ"ז) דלא יחמיץ המצוה ויצא מיד כדי שיתפלל מיד בעשרה. אך החכם צבי (סי' ק"ו) כתב דימתין עד ראש השנה לזכות במצוה דאורייתא דתקיעת שופר. ומבואר בדברי הרדב"ז דכיון דאם ימתין יש חשש דיתבטל מתפילה בעשרה, אמרינן שהויי מצוה לא משהינן ויתפלל מיד, ובחכם צבי שם בסוף דבריו כתב דהוא חוכך להחמיר בזה ועדיף שיתפלל מיד ולא ימתין עד יוה"כ משום דבבית סוהר של נכרים אפשר שלא יעמדו בדיבורם ויתבטל לגמרי מתפילה במנין, אך באופן שיודע ודאי שיעמדו בדיבורם עדיף לקיים מצוה בהידור ע"י שימתין עד יוה"כ.

ונראה דה"ה באופן דיש באפשרותו או לצאת לחפשי בשבת ויוכל לקיים מצות קידוש על הכוס דהוי מצוה דרבנן (כשקידש בתפלה) או לצאת בר"ה ויוכל לקיים תקיעת שופר דהוי מצוה דאורייתא נראה דלדעת הרדב"ז יקיים מצות קידוש ולא תקיעת שופר, ונראה לפי המבואר דאין הספק משום זריזין מקדימין אלא משום דשהויי מצוה לא משהינן דבזה אין שייך כלל דין זריזין מקדימין דדין זה שייך רק באותה מצוה אם יקדים או יאחר משא"כ בספק בין ב' מצוות ליכא דין זריזות במצוה, ומ"מ שהוי מצוות לא משהינן. ועיין מנחת אשר (בראשית סימן ל"ה אות ה') במה שדנו לגבי מחלוקת זו בדין אין מעבירין.

בענין זריזין מקדימין למצוות

וכעין זה דנו האחרונים לגבי אדם שאין ביכולתו לצום גם בצום גדליה וגם ביוה"כ, אם יאכל בצום גדליה דהוי תקנת נביאים ויצום ביוה"כ דחיובו מהתורה, או שמא יצום בצום גדליה הקדום (יעוי' בשדי חמד מערכת יום הכיפורים סימן א' אות י' שהאריך בזה והביא מדברי האחרונים מה שכתבו בזה), ונראה דלכאורה אינו דומה לנידון הנ"ל של הרדב"ז, דהתם תלוי הדבר ביד אחרים ויש חשש שמא לא יתרצו לשחררו ביוה"כ או בר"ה, ובזה אמרינן שהווי מצוה לא משהינן, משא"כ בנידון דידן אם יאכל בצום גדליה יהיה הדבר בידו לצום ביוה"כ, ואף דין דזריזין אין שייך כיון דהוי ב' מצוות כנ"ל.

ועוד יש להעיר במה שכתב בשלחן ערוך הרב (סי' צ"ד ס"ה) דהמהלך בדרך ויגיע למקום יישוב לפני סוף זמן תפלה לא יתפלל בדרך בישיבה אלא ימתין עד שיגיע ויתפלל בעמידה, וציין לדברי החכם צבי הנ"ל דעדיף מצוה מן המובחר מזריזות במצוה, ולכאורה זה דומה טפי להא דסי' תכ"ו לגבי קידוש לבנה במוצ"ש בהידור, ופלא שלא ציין לדברי תה"ד והרמ"א.

המורם מכל הנ"ל דדין דשהווי מצוה לא משהינן אינו גדר חיוב מצוה הנאמר בזריזות במצוה אלא גדר אחר יש בו דאין משהינן מצוה מלקיימה באופן דיש חשש שמא תתבטל, ולפיכך לא אמרו בו חז"ל לשון חיובית כגון "זריזין מקדימין" אלא לשון שלילית דאין להשהות את המצוה, ודו"ק.

ג. חביבה מצוה בשעתה

מקור הלכה זו במנחות (ע"ב ע"א) ובפסחים (ס"ח ע"ב) דאמר ר' שמעון, בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואיברים כשרים להקרבה כל הלילה ולא היה ממתין להקריב איברי תמידין ומוספין של שבת במוצ"ש אלא מקריבן בשבת, וילפינן מקרא ד"עולת שבת בשבתו" (במדבר כ"ח י') דמקריבין אף איברי ופדרי קרבן שבת בשבת עצמה אף דאפשר להמתין עד מוצ"ש משום דחביבה מצוה בשעתה. ובפסחים (ק"ה ע"ב) אמרו כן לגבי מי שיש לו רק כוס אחת של יין דיקדש בליל שבת משום דחביבה מצוה בשעתה ולא ימתין ליום אף דכבוד יום עדיף מכבוד לילה עי"ש, וצריך ביאור מה בין דין זה להא דזריזין מקדימין.

והא פשיטא שאין דין חביבה מצוה בשעתה מדין זריזין מקדימין, דבגמ' במנחות שם היה הו"א דהטעם שקצירת העומר דוחה שבת אף שאפשר לקצור מערב שבת

בענין זריזין מקדימין למצוות

משום חביבה מצוה בשעתה, אף שזה מאחר את עשיית המצוה. וע"כ שאין דין חביבה מצוה בשעתה מדין זריזין.

ונראה בביאור דין זה דחביבה מצוה בשעתה, דכל מצוה שיש בה עיקר זמן לעשות המצוה וזמן נוסף שיוצא ידי חובתו אך אין זה עיקר זמנו לכתחילה אלא הוי כעין תשלומין, ראוי לקיים המצוה בזמן העיקרי משום חביבה מצוה בשעתה, ומדויק בזה מה שאמרו בשעתה דהיינו בעיקר זמנה, משא"כ בזריזין מקדימין הוי זמן אחד ואינו מתחלק לב' זמנים, אלא דצריך להקדים המצוה בתחילת הזמן משום חיבוב מצוה.

ובהקטר חלבים ואיברים עיקר הזמן הוא ביום ככל עבודות הקרבנות, והלילה הוא כזמן תשלומי המצוה וכמ"ש המאירי במגילה (כ' ע"ב) וכ"כ באבנ"ז (או"ח סי' כ"ג), ולכך דוחה שבת ומקריבין בו ביום משום דחביבה מצוה בשעתה, וכן לגבי קידוש עיקר זמן קידוש הוא בכניסת היום ואף בזה אמרינן דיקדש בעיקר זמנו דהיינו בלילה אף דכבוד יום עדיף, דאין קידוש ביום אלא כעין תשלומין לחיוב הלילה וכמ"ש הטור (סי' רע"א וכ"ה לשון השו"ע שם ס"ח ועי"ש בב"ח שהרמב"ם חולק ע"ז).

והא דדוחה שבת הוא דוקא בדין זה דחביבה מצוה בשעתה, כיון דעיקר חיוב עשייתה הוא בשבת, משא"כ בדין זריזין מקדימין דאינו אלא חיבוב מצוה בעלמא, פשוט דאין דוחה שבת כיון דהוי זמן אחד המתמשך אף לאחר השבת ויכול לקיימה מעיקרא דדינא אף בהיתר ללא חילול שבת.

אך בשבת (ק"ל ע"א) נחלקו ר' אליעזר ור' עקיבא אי מכשירי מילה דוחין את השבת, דדעת ר"א דמכשירי מילה דוחין שבת ולכן אם לא הביא סכין דמילה בע"ש יכול להביאו אף בשבת, ור"ע סבר דדוקא מילה דוחה שבת ולא מכשירין. והקשו התוס' (ד"ה ר"א) לר"א אמאי לא יביאו התינוק אצל הסכין ולא יעבור באיסור תורה דהחי נושא את עצמו, ותירצו כיון דקל להביא הסכין אצל התינוק מאשר התינוק אצל הסכין כדי למהר ולהזדרז במצוה שרי לעבור על איסור תורה ולחלל שבת במצות מילה משום זריזין מקדימין, ומבואר מדבריהם דאף מדין זריזין מקדימין דוחין שבת ולא רק משום חביבה מצוה בשעתה.

ואין לתמוה לפי"ד התוס' ממה שאמרו בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה וכו', ומשמע דרק משום דחביבה מצוה בשעתה דוחה שבת, דמ"מ ממה דמקטירין איברים

בענין זריזין מקדימין למצוות

בשבת אין ללמוד אלא הא דחביבה מצוה בשעתה, והתוס' היה להם מקור אחר דגם בשביל זריזין דוחין שבת כמו שהוכיחו שם מהגמ' ודו"ק.

אך באמת נראה דאין בזה קושיא כלל, דלא משום זריזין מקדימין דוחין שבת, אלא דמשום זריזין מקדימין נחשב הבאת הסכין מכשירי מילה וממילא דוחה שבת כמו שאר מכשירי מילה שדוחין שבת לר"א, ודו"ק.

[אמנם בלשון תוס' הרא"ש משמע שם"ל שחיבוב מצוה דוחה שבת, דכתב (שם בע"ב) וז"ל: "וי"ל דמשום חיבובי מצוה שרי ר' אליעזר להביאו דרך הקצר כדי למהר המצוה וחשיב ליה כאלו אי אפשר כיון דיותר בקל נעשה דרך הקצר ואיכא חיבוב מצוה". ועיין במהר"ם שם שהוכיח מדברי הרשב"א בתוס' שם דס"ל שאין דין זריזין דוחה שבת].

והנה מצינו לשון זה דחביבה מצוה בשעתה גם בקידושין (ל"ג ע"א) בהא דביכורים (פ"ג מ"ג) דבעלי אומנות קמים למביאי ביכורים אף שאין קמים לתלמידי חכמים דחביבה מצוה בשעתה.

היוצא מזה, דחביבה מצוה בשעתה נאמר כל היכי דיש עיקר זמן המצוה וזמן נוסף לתשלומין, דחביבה המצוה אם נעשית בעיקר זמנה, ודוחה אף שבת משום כך, ואינו דומה לדין דזריזין מקדימין או לשהויי מצוה לא משהינן דכל אחד הוי גדר אחר בפני עצמו.

ובגליון מהרש"א על השו"ע (יו"ד סי' ר"ס) הביא משו"ת יד אליהו (סי' מ"א) דמי שיש לו שתי תינוקות למול אחד בזמנו ואחד שלא בזמנו, זה שבזמנו קודם דחביבה מצוה בשעתה, והדברים נכונים לפי המבואר דמילה ביום השמיני הוי מצוה בשעתה ומילה שלא בזמנה ודאי אינה מצוה בשעתה, ולפיכך יש להקדימה בזמנה משום דחביבה מצוה בשעתה. (ועיין מנחת אשר בראשית סימן כ"ז).

ד. אין מעבירין על המצוות

מקור הלכה זו במכילתא (פרשת בא פרשה ט') דכתיב "ושמרתם את המצוות" אל תקרי מצוות אלא מצוות (והובא ברש"י מגילה ו' ע"ב ד"ה אין ויזמא ל"ג ע"א), וילפינן מיניה דהפוגע במצוה לא יעבור עליה. ובביאור הלכה זו הארכתי במנחת אשר כללי המצוות (סי' א'). ומצאנו ג' אופנים בדברי חז"ל בגדר דין זה דאין מעבירין על המצוות.

בענין זריזין מקדימין למצוות

א. בב' מצוות. דאין לעבור על מצוה אחת כדי לקיים את חברתה, כמבואר ביזמא (ל"ג ע"א) דדישון מזבח הפנימי קודם להטבת ה' נרות, וטעמא משום דכשנכנס להיכל פוגע ראשונה במזבח ולאחר מכן במנורה, ואם ייטיב קודם המנורה נמצא שמעביר על מצוות דישון המזבח ואין מעבירין על המצוות.

ב. במקום המצוה. באופן שיש שני מקומות לקיים אותה המצוה, אין לעבור על מקום שנזדמן לו בראשונה כדי לקיים המצוה במקום אחר, וכמבואר ביזמא (נ"ח ע"ב) דהזאת הדם על גבי מזבח הזהב מתחיל מקרן מזרחית דרומית ואח"כ חוזר לדרומית מערבית וכו', והקשו בגמ' אמאי לא המשיך להקיף דרך ימין למזרחית צפונית, ואמר ר"ע דמעיקר דינא היה צריך להזות תחילה בקרן דרומית מערבית, אלא דגזה"כ דכתב "ויצא אל המזבח", וכיון שיצא שוב אינו חוזר לקרן דרומית מערבית משום דבאותו קרן פגע תחילה ואין מעבירין על המצוות.

ג. בזמן המצוה. באופן דיש ב' זמנים הראויים לקיים בהם המצוה, אין לעבור על הזמן הראשון ולקיימה בזמן השני, וכמבואר במגילה (ו' ע"ב) דנחלקו ר' אלעזר בר' יוסי ורבן שמעון בן גמליאל לענין מקרא מגילה בשנה מעוברת אם קורין באדר א' או באדר ב', דר' אלעזר בר"י סבר דקורין באדר א' וטעמא משום דאין מעבירין על המצוות, דכיון דט"ו אדר א' ראוי לקריאת המגילה אין לעבור על זמן זה ולקרוא באדר ב'.

ובפסחים (ס"ד ע"ב) מבואר לגבי שחיטת קרבן הפסח, שהיו שורות של כהנים מעבירין הדם בבזיכין מהעזרה למזבח, והיה כל אחד מקבל בזך מלא דם ומחזיר הריק, ולא החזיר קודם הריק ואח"כ קיבל המלא משום דאין מעבירין על המצוות, כיון שבא לידו כלי מלא דם לא יעשה פעולה אחרת עד שיקבלו מיד הכהן, ולמדנו מזה דלא רק בב' מצוות אלא גם ברשות ומצוה אין להקדים רשות למצוה משום דאין מעבירין על המצוות. אך נראה דאין זה אלא משום דגם הבזך הריק קשור למצות הדם והוי כב' מקומות דמצוה, אבל ברשות דעלמא לא אמרו הא דאין מעבירין, ודו"ק.

ובאבני נזר (או"ח סי' תנ"ט) כתב חידוש גדול, דבשנה שחל שבת בין יזה"כ לסוכות חייבים מדינא לבנות הסוכה לפני שבת, כיון דבשבת אי אפשר לבנות והוי הימים לפני שבת זמן אחד והימים דלאחר שבת זמן אחר, וכיון דהוי ב' זמנים צריך לבנות בזמן הראשון דאין מעבירין על המצוות, עיין מנחת אשר כללי המצוות (סי' א' אות י"א) מה

בענין זריזין מקדימין למצוות

שתמהנו על דבריו, אך עכ"פ מבואר גם בדבריו דגדר "אין מעבירין על המצוות" נאמר בשני זמנים, דאין לעבור על זמן המצוה כדי לקיימה בזמן אחר.

ה. חילוק בין הדינים הנ"ל

המבואר מכל הנ"ל דארבעה דינים הללו חלוקים הם ביסודם ובדיניהם, דזריזין מקדימין למצוות גדרו הוא להזדרז בקיום המצוה משום חיבוב מצוה, שהויי מצוות לא משהינן גדרו דאין מאחרין המצוה לזמן רב שמא תטרף השעה ויתבטל מלקיימה, חביבה מצוה בשעתה גדרה לקיים המצוה בעיקר זמנה ולא בזמן התשלומין, ואין מעבירין על המצוות יסודו הוא שלא לעבור על מצוה או מקומה או זמנה משום קיום מצוה אחרת, וביסודו נראה דהוי משום ביזוי המצוה.

אמנם מצאנו בכמה מקומות בדברי רבותינו הראשונים והפוסקים דברים שאינם עולים בקנה אחד עם מה שכתבנו, דהנה בשבת (כ"ה ע"א) מבואר דשריפת קדשים אין דוחה יו"ט, ומבואר שם בגמ' לחד מ"ד, דאין מצות עשה דבאש תשרופו האמור בקדשים דוחה עשה ולא תעשה דיו"ט. והקשו הרמב"ן והרשב"א, אמאי בעינן להא דיו"ט הוי עשה ול"ת ולכך אינו דוחה, הרי אפילו אילו היה ל"ת בלבד נמי אין עשה דשריפת קדשים דוחה ל"ת דיו"ט, דאפשר לקיים שניהם דהרי יכול לשרוף הקדשים לאחר יו"ט. ותירצו דהו"א דעשה דשריפת קדשים תדחה ל"ת דיו"ט אף דיכול לקיים שניהם דחביבה מצוה בשעתה, ולכן צ"ל דיו"ט הוי עשה ול"ת ואין שריפת קדשים דוחה כיון דהוי עשה לחוד.

ולכאורה לפי הנ"ל, לא הוי ליה למנקט גדר זה דחביבה מצוה בשעתה, כיון דליכא בשריפת קדשים עיקר זמן ובנוסף זמן תשלומין, והוי ליה לומר דזריזין מקדימין למצוות דשפיר שייך בזה חיבוב מצוה להקדים עשה דשריפת קדשים.

עוד יש להעיר בדברי הרשב"ם בפסחים (ק"ה ע"ב ד"ה עיולי יומא) שכתב במה שאמרו דחביבה מצוה בשעתה "דזריזין מקדימין למצוה" והרי להמבואר, אלו ב' דינים שונים ובודאי אין זריזין מקדימין פירושו של חביבה מצוה בשעתה, אך באמת אין בזה קושיא, דנתבאר דיסוד שני הדינים האלו משום חיבוב מצוה היא ושני גדרים אלו קרובים זה לזה וממקום אחד הם נובעים.

בענין זריזין מקדימין למצוות

ועוד אמרו בקידושין (ל"ג ע"א) על מביאי ביכורים, "כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם, ואומרים להם אחינו, אנשי מקום פלוני, בואכם לשלום. א"ר יוחנן מפניהם עומדים, מפני תלמידי חכמים אין עומדים. אמר רבי יוסי בר אבין, בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי מפניהם עומדים, מפני תלמידי חכמים אין עומדים". ופשוט דאין זה ענין לסוגיא דידן, אלא שמצינו לפעמים בדברי חז"ל דלשון אחד יוצא לכמה עניינים, וכל כוונתם במס' קידושין דאף דתלמוד תורה כנגד כולם ותלמוד גדול מן המצוה מ"מ חביבה מצוה בשעתה ואף מי שאינו קם לת"ח קם בפני מביאי ביכורים, וז"פ.

עוד מצאנו דכתב המחבר בהלכות תפילין (ריש סי' כ"ה) דמתעטפין קודם בטלית ואח"כ מניחין תפילין דמעלין בקודש, וכתב הרמ"א שם דאם התפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית אין צריך להמתין לציצית אלא מניח תפילין וכשיביאו לו טלית יתעטף, וכתב המג"א (ס"ק ב') דהטעם דיניח קודם תפילין "דשהווי מצוה לא משהינן, ובילקוט ויקרא (סוף דף קכ"ט) כתב דחביבה מצוה בשעתה".

ולכאורה ב' הטעמים אינם מדויקים לפי כל הנ"ל, דשהווי מצוה אין שייך בזה דהרי התפילין בידו ואין חשש שיתבטל מן המצוה, וכן חביבה מצוה בשעתה אין שייך דהא אין כאן שני זמנים עיקר ותשלומין בהנחת תפילין, והוי ליה לכתוב הטעם דזריזין מקדימין שלא לאחר מצות תפילין אלא להזדרז בקיומה, [ואפשר דיש בזה גם משום אין מעבירין, דעכשיו אין לפניו אלא תפילין והוא נמנע מלהניחן עד שיבא טלית לידו ויניחנה, נמצא שעבר על מצות תפילין ומקיים מצוה אחרת], ועוד צ"ע במה שכתב מהילקוט דחביבה מצוה בשעתה דהלא סוגיא ערוכה היא בש"ס בכמה מקומות כנ"ל, ולמה זנח את דברי הש"ס ונקט את דברי הילקוט, וצע"ג.

אמנם על אף שלשונות אלה מתחלפות ומשמשות בערבוביא מ"מ נראה ברור בדקדוק לשונות הגמ', דאכן ד' גדרים חלוקים אמרו בזה וככל החזיון הנפלא הנ"ל.

מדת סדום

מדת סדום

”ארבע מדות באדם האומר שלי שלי ושליך שליך זו מדה
בינונית ויש אומרים זו מדת סדום, שלי שליך ושליך שלי עם
האריץ, שלי שליך ושליך שליך חסיד, שלי שלי ושליך שלי
רשע” (אבות פרק ה' משנה י').

ששה משניות יש בפרק זה הפותחים בארבע מדות, אך רק משנה זו
פותחת בארבע מדות באדם, כי מדות אלה הן המגדירות את האדם ואת
עיקר אישיותו. ועיקר הענין יחס האדם לשלו ולשלי זולתו, החסיד מרגיש
בלבו שלי שליך ושליך שליך, הוא יונק חיותו מן הנתינה, חי הוא בשביל
לתת, להעניק, אין הוא חפץ שיתנו לו ואין הוא נהנה לקבל, אדרבה
”שונא מתנות יחיה” (משלי ט”ו כ”ז), וסיסמת חייו שלי שליך, וכלשון
המשנה (אבות פ”ג מ”ז) ”תן לו משלו שאתה ושליך שלו”.

הרשע לעומתו אוהב לקבל, תאב בצע ומתנות הוא, אינו מסוגל לתת
אך מצפה הוא רק לקבל, ואין הוא מכבד את זכות זולתו בממונו, ולא זו
בלבד שאינו חפץ להתחלק בשלו אלא אף של חבירו כשלו הוא. ויש מן
הראשונים שפירשו בבא זו במי שפושט יד בממון חבירו ועובר בגניבה
וגזילה ובודאי ראוי לכנותו רשע, שהרי אליבא דהלכתא רשע הוא ופסול
לעדות כמבואר בחו”מ (סימן ל”ד).

כל זה ברור ופשוט, אלא שצריך להבין במי שאמרו ”שלי שלי ושליך
שליך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדת סדום”.

וכי איך אפשר שנחלקו במחלוקת כל כך קיצונית, דלפי שיטה אחת
אינו אלא בינוני, לא צדיק ולא רשע, ולאידך מדת סדום היא זו, דהלא
אנשי סדום רעים וחטאים, ודינם נחרץ לחורבן וכליה.

וכפי הנראה הרגיש הרע”ב בקושי זה, ופירש:

”קרוב הדבר לבוא לידי מדת סדום. שמתוך שהוא רגיל
בכך, אפילו בדבר שחבירו נהנה והוא אינו חסר לא ירצה

מדת סדום

להנות את חברו, וזו היתה מדת סדום שהיו מתכוונים לכלות הרגל מביניהם, ואף על פי שהיתה הארץ רחבת ידיים לפנייהם ולא היו חסרים כלום".

וכדברי הרע"ב כתבו גם המאירי והרשב"ץ על משנה זו.

הרי שאין כוונתם דבעצם מדת סדום הוא, אלא שקרוב הוא להגיע למדת סדום.

אך אין פירוש מתיישב כל כך בלשון המשנה שהרי אמרו "ויש אומרים זו מדת סדום".

ומדברי רש"י והרשב"ם למדנו שפירשו את המשנה כפשוטה.

בעירובין (מ"ט ע"א) כתב רש"י "מדת סדום - שלי שלי".

ובבא בתרא (קסח ע"א) כתב הרשב"ם "לימא בכופין על מדת סדום קמיפלגי - מדת סדום כדתנן (אבות פ"ה מ"י) האומר שלי שלי שלך שלך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדת סדום".

והנראה בזה על פי מה שמצינו בהלכה דכופין על מדת סדום, דזה נהנה וזה לא חסר. דשני מידות במי שאינו נותן צדקה ואינו עוסק בגמילות חסדים.

יש מי שסובל ממדת הקמצנות והעצלות, קשה לו ליתן משלו ותאב בצע הוא אף שהוא מבין את החשיבות של הצדקה וחומל הוא על דל ואביון. ואף בגמילות חסדים בגופו לא יעסוק כי עצלן הוא ועסוק בשלו, אף שהוא מצטער בצער זולתו.

אך לא כאלה היו אנשי סדום, בדעתם הנפסדת וברשעת לבבם, התנגדו למדת החמלה ובזו למצות הצדקה. כל מי שעשה חסד מבני עירם נענש קשות, המרחם על הבריות היה בזוי ומבוזה בעיניהם.

דומים היו בשיטתם והשקפתם לגדולי האכזרים הנאצים ימח שמם שדגלו ברצח ובזו לחמלה.

מדת סדום

ומשום כך נגזר עליהם גזירת כליה, כי עולם חסד יבנה, ומדת החסד היא יסוד היסודות בחברה מתוקנת, והחסד בנין עולם הוא, ועולם שאינו בנוי ומושתת על חסד אין לו זכות קיום.

וכל העולם לא נברא אלא משום שהקדוש ברוך הוא חפץ להטיב עם בריותיו כמו שכתב מוהר"ח ויטאל בהקדמה לפרי עץ חיים.

ומדת הרחמים והחמלה היא הדרך היחידה לדבוק דביקות גמורה בהקדוש ברוך הוא, דהלא כך אמרו בשבת (קל"ג ע"ב):

"אבא שאול אומר ואנוהו - הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום".

הלא מפורש במקורות רבים בחז"ל דהקדוש ברוך הוא מקיים את כל מצוות התורה, והוא מלמד תורה לעמו ישראל, אך הדרך להתדמות אליו אינה אלא במדת הרחמים והחמלה "מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום". כן מצינו עוד בסוטה (י"ד ע"א) "מאי דכתיב 'אחרי ה' אלהיכם תלכו', וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלביש ערומים... אף אתה הלבש ערומים, הקדוש ברוך הוא ביקר חולים... אף אתה בקר חולים".

הרי שאין דרך לדבוק דביקות עילאה אלא בהנהגת הרחמים והחמלה וכל ציבור ועדה המתכחש למדת הרחמנות והחמלה אין לה קיום ואין לה תוחלת ולפיכך נגזר על סדום גזירת כליה והיתה לתל עולם.

ובדרך זה מובן דהאומר שלי שלי ושליך שלך, אף אם לא גזל ולא חמס, כל עיקר השקפה זו שלי שלי! ואין לאחרים חלק ונחלה בשלי מדת סדום הוא ואחריתה מרה כלענה (משלי ה' ד').

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

